

2015 - 2019

Kristiaan Borret, bouwmeester
www.bouwmeester.brussels

Bouwmeesternota

14 APRIL 2016

	N		O
	T		A

AANPAK

1. KWALITEIT VERGT EEN GESPREK	05
2. TRANSVERSAAL EN ONAFHANKELIJK	06
3. PASSAGE À L'ACTE	07
4. VERRUIMEN EN VERDIEPEN	08

INSTRUMENTEN

1. WEDSTRIJDPROCEDURES OPTIMALISEREN	11
2. KWALITEITSKAMER	12
3. RESEARCH BY DESIGN	13
4. COMMUNICATIE	14

THEMA'S

1. METROPOLITANE SCHAAL	17
2. PRODUCTIEVE STAD	18
3. (WOON)VERDICHTING MET NUANCES	19
4. MAXIMAX PUBLIEKE RUIMTE	20

Ik ben in 2015 als Brussels bouwmeester gestart onder het motto *passage à l'acte*. Hiermee gaf ik aan dat ik onmiddellijk tal van projecten en activiteiten wilde opstarten alvorens de nodige afstand te nemen en een ambitienota te schrijven. *Act First, Think Later*.

Een jaar van ondernemen stelde mij in staat het complexe Brusselse werkveld met zijn diverse actoren te verkennen. Mijn voorstel is dan ook gebaseerd op de strategieën en methodes die ik tijdens het eerste werkjaar heb kunnen uittesten. In deze oriëntatienota stel ik de belangrijkste principes voor van de werkwijze die ik tijdens mijn mandaat als Brusselse bouwmeester wil hanteren.

Mijn werkwijze is opgebouwd volgens drie assen, waarin ik telkens vier punten naar voren schuif:

De AANPAK beschrijft de achterliggende attitude die kenmerkend is voor de functie van de bouwmeester in het algemeen en voor de situatie van de tweede Brusselse bouwmeester in het bijzonder.

De INSTRUMENTEN overlopen hoe de werking van de bouwmeester zich verder kan ontwikkelen om zo efficiënt mogelijk te werken en een zo groot mogelijke impact te bereiken.

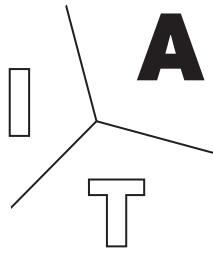
De THEMA'S geven een aantal ruimtelijke kwesties aan waarvoor ik de komende jaren bijzondere belangstelling wil vragen.

De drie assen - aanpak, instrumenten en thema's - doorkruisen het geheel van mijn werkwijze en komen samen aan bod. Daarom moeten ze ook als één geheel gelezen worden.

Een bouwmeester werkt niet alleen.

Ik steun in de eerste plaats op het team bouwmeester en op het team ontwerpend onderzoek, dat onder de bouwmeester ressorteert. Deze teams zullen in de toekomst uitgebreid worden tot respectievelijk tien en drie personen. Daarom zal de verwezenlijking van de voorstellen in deze oriëntatienota gelijke tred lopen met de versterking van het team.

Als bouwmeester hou ik ervan om zeer nauw samen te kunnen werken met de verschillende actoren die met de Brusselse stadsontwikkeling begaan zijn, zowel politiek, administratie, professionele sector als maatschappij. De inspiratie voor mijn werkwijze komt voort uit de contacten die ik het afgelopen jaar gehad heb. Ik beschouw de voorstellen die ik in deze nota maak daarom niet zozeer als mijn eigen domein maar wel als deel van het collectieve project van het bouwen aan de stad.

AANPAK

1. KWALITEIT VERGT EEN GESPREK
2. TRANSVERSAAL EN ONAFHANKELIJK
3. PASSAGE À L'ACTE
4. VERRUIMEN EN VERDIEPEN

AANPAK

1. KWALITEIT VERGT EEN GESPREK

Ruimtelijke kwaliteit is contextgebonden en komt tot stand in het gesprek met de verschillende stakeholders. Het is de taak van de bouwmeester om dit gesprek mogelijk te maken, op een goed niveau.

Ruimtelijke kwaliteit ontstaat vandaag niet meer vanuit een klassiek architecturaal canon, het dictaat van de machthebbers of de geest van een zogenaamde 'geniale ontwerper'. Ruimtelijke kwaliteit is geen vooraf gegeven, universele waarheid, maar krijgt betekenis vanuit de context. In wisselende contexten - zo typisch voor Brussel - is ruimtelijke kwaliteit dus telkens verschillend. Onder context versta ik in de eerste plaats de ruimtelijke omgeving. Een gebouw is niet 'goed' op zich. Een gebouw kan 'goed' staan op die ene plek, terwijl hetzelfde gebouw op een andere plek een miskleun kan zijn. Maar context heeft ook een bredere draagwijdte dan de fysieke werkelijkheid van de ruimtelijke omgeving. Onder context versta ik ook de maatschappelijke waarden waarmee over ruimtelijke kwaliteit gesproken wordt.

Daarom pleit ik voor een geïntegreerde opvatting van ruimtelijke kwaliteit. Dat wil zeggen dat ruimtelijke kwaliteit het resultaat is van het samengaan van heel verschillende zaken: de inpassing in het stedelijk weefsel, de functionaliteit en gebruiksvriendelijkheid van het gebouw of de plek, de sociale interactie die het project teweegbrengt, de duurzaamheid van het project, de betekeniswaarde van het project voor verschillende doelgroepen en de economie van middelen. Ook het procesverloop dat voorafgaat aan het project en het draagvlak dat het project geniet bij de bevolking en de gebruikers, zijn doorslaggevende ingrediënten voor ruimtelijke kwaliteit.

Ruimtelijke kwaliteit betreft dus niet simpelweg het 'mooie plaatje', maar gaat ook over maatschappelijke relevantie in de brede zin van het woord. Goede architectuur moet een goede stedelijke samenleving bevorderen. Wie over ruimtelijke kwaliteit spreekt, spreekt zich uit over wat hij/zij als maatschappelijke waarden beschouwt. Het spreken over ruimtelijke kwaliteit is dus belangrijk. In het spreken komt het referentiekader in beeld waarin een opvatting over ruimtelijke kwaliteit geconstrueerd wordt.

Ruimtelijke kwaliteit vergt daarom altijd een goed gesprek. Regelgeving zorgt voor een minimumniveau, maar volstaat niet. Regelgeving kan normen stellen, excessen vermijden of blunders uitsluiten, maar ze kan ons niet verzekeren van de bijzondere kwaliteit waar we naar op zoek zijn. Het gesprek is de beste manier om vast te leggen wat telkens de meest adequate vorm van ruimtelijke kwaliteit is. De rol van de bouwmeester is ervoor te zorgen dat dit gesprek plaatsvindt en dat het op een behoorlijke manier gebeurt.

Het gesprek over ruimtelijke kwaliteit is geen babbel. Het gesprek vraagt om structurering, motivering en engagement. Om het gesprek te structureren, is een transparante organisatie nodig (wanneer in het ontwerpproces? met welke stakeholders?). Om het gesprek te motiveren, zijn onderbouwde argumenten nodig die het impulsieve oordeel overstijgen. Om engagement in het gesprek te leggen, moeten de gesprekspartners hun verantwoordelijkheid opnemen en standvastig blijven, zodat de besluiten blijven duren. Dan wordt het een interessant gesprek. Het gesprek verwerft legitimiteit en gezag. In het gesprek ontstaat een draagvlak en wordt ruimtelijke kwaliteit een gedeelde waarde.

AANPAK

2. TRANSVERSAAL EN ONAFHANKELIJK

De complexiteit van Brussel vraagt om een transversale aanpak, dwars door de verschillende domeinen en sectoren heen. Om bruggen te slaan is het nodig dat de bouwmeester zijn onafhankelijk statuut kan aanwenden.

Brussel is geen uniform geheel. De kracht van Brussel ligt in zijn diversiteit. De complexiteit van Brussel is een voorafschaduwing van de complexiteit die elke Europese stad tegemoet treedt. Brussel is een laboratorium voor de Europese stad.

Brussel is complex, zowel op ruimtelijk, maatschappelijk als bestuurlijk vlak. De stedelijke regio van Brussel is samengesteld uit heel diverse gebieden en wijken, telt meer dan ooit zeer verschillende bevolkingsgroepen en wordt bestuurd door verscheidene gelaagde overheden.

Daarom heeft het voor de bouwmeester geen zin om een uniforme aanpak na te streven die overal in Brussel op dezelfde wijze van toepassing moet zijn.

Toch is het belangrijk om de coherentie van de stadsontwikkeling te versterken. De stadsontwikkeling van Brussel is gebaat bij een betere afstemming tussen de delen en het geheel. Het is goed dat de verschillende structuren van het Gewest - en a fortiori degene die rechtstreeks met stedenbouw en ruimtelijke ordening bezig zijn - meer tot een gecoördineerd standpunt komen. Dit levert een coherenter, efficiënter en professioneler ruimtelijk beleid op.

Het is de taak van de bouwmeester om een coherente stadsontwikkeling te stimuleren. Daartoe is het nodig om de verschillende plannen en projecten te kaderen binnen een overkoepelend discours en na te denken over hun onderlinge relaties. Het is eveneens nodig om bruggen te bouwen tussen de verschillende

actoren die met stadsontwikkeling bezig zijn : de publieke actoren op de verschillende bestuursniveaus, maar ook private actoren zoals de opdrachtgevers, de vastgoedsector en de ontwerpers. Ook de bevolking en gebruikers zijn belangrijke actoren die mee aan het gesprek moeten deelnemen. Brussel kent immers een lange en waardevolle traditie van geëngageerde stadsbewoners die zich verenigen en zich professioneel inzetten voor een betere stad. De stad wordt niet enkel top-down gemaakt maar ook bottom-up.

Om als bruggenbouwer te kunnen werken aan een meer coherente stadsontwikkeling, moet de bouwmeester als neutraal - of 'buiten kader' - beschouwd kunnen worden. De bouwmeester mag niet aansluiten bij de ene of andere stakeholder. Hij moet daarentegen mensen, diensten en disciplines verbinden en een integrale benadering nastreven. De bouwmeester houdt dus niet van verkokering, maar wel van een transversale cultuur van samenwerking. Daarom is zijn onafhankelijke positie van cruciaal belang. In volle rekenschap ten opzichte van de Regering, moet de bouwmeester in staat zijn zijn onafhankelijke adviezen te geven over de projecten waarmee hij te maken heeft.

AANPAK

3. PASSAGE À L'ACTE

Brussel toont zich vandaag ambitieus op het vlak van stadsvernieuwing. Die ambities vertalen zich echter niet vlot genoeg in realisaties op het terrein. Brussel heeft nood aan actie en versnelling om de dynamiek die leeft ook zichtbaar te maken in het stadsbeeld.

In Brussel is er geen tekort aan visies, projecten en studies voor de ontwikkeling van de stad. Zowel in het politieke milieu, in de professionele sector, als bij de bewoners leeft de wens om een nieuwe dynamiek van stadsontwikkeling in de praktijk te brengen. De voorwaarden voor een gunstig klimaat voor architectuur en stedenbouw zijn aanwezig: de eerste bouwmeester heeft een cultuur van goede wedstrijden ingevoerd, de regeringsverklaring 2014 - 2019 toont een grote ambitie, Brussel telt talrijke competente mensen die in stadsontwikkeling actief zijn, de *civil society* weet van wanten. Er ligt een humuslaag klaar waarin projecten van hoge kwaliteit kunnen ontkiemen.

En toch is de afstand tussen visie en realiteit nog te groot. De duur en het kwaliteitsniveau van de realisering van een project zijn nauw met elkaar verbonden. Als het te lang duurt, verliest het project zijn schwing en vermindert zowel bij ontwerper als opdrachtgever de motivatie om de oorspronkelijke kwaliteitsambitie hoog te houden.

Daarom is het tijd voor actie en versnelling. Als bouwmeester wil ik meewerken aan het versnellen van de 'doorlooptijd' van projecten. Brussel heeft nood aan meer kwaliteitsvolle realisaties die in het stadsbeeld getuigen van de dynamiek van de stadsontwikkeling.

AANPAK

4. VERRUIIMEN EN VERDIEPEN

De eerste Brusselse bouwmeester heeft het pad geëffend. Vandaag is een nieuwe stap nodig. De bouwmeester moet kwaliteitszorg bieden aan alle soorten van projecten die van belang zijn voor de metropolitane stadsontwikkeling van Brussel.

De eerste Brusselse bouwmeester, Olivier Bastin, heeft een waardevolle erfenis nagelaten. Naast het pionierswerk om de nieuwe functie ingang te doen vinden, legde Olivier Bastin de nadruk op het uitbouwen van een modelprocedure voor de aanstelling van ontwerpers. Hierop wil ik verder bouwen. Ik stel voor ook een stap verder te zetten en het werkveld van de bouwmeester zowel te verruimen als verdiepen.

Om te verruimen, en nog meer impact te hebben op de kwaliteit van het stadsbeeld, is het nodig dat de bouwmeester niet alleen bij veel meer opdrachten betrokken is, maar ook een veel bredere waaier aan soorten van opdrachten begeleidt. Om te verdiepen is het nodig om de bestaande procedures voor wedstrijden te blijven vernieuwen, aan te vullen en te actualiseren. Zo kunnen nieuwe opdrachtgevers - publieke en private - of nieuwe opdrachten - niet enkel uitvoeringsgericht maar ook prospectief - aan kwaliteitsambitie winnen. Daarom pleit ik voor meer wedstrijden, meer types van wedstrijdprocedures, meer andere opdrachtgevers van wedstrijden, en meer andersoortige opdrachten voor wedstrijden.

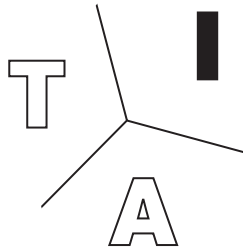
Wedstrijden zijn niet het enige middel om tot kwaliteit te komen. Ik wil de kwaliteitszorg verhogen door ook het voortraject en het natraject van een ontwerp intensiever te begeleiden.

In het voortraject staan we voor de uitdaging om meer bij te dragen tot de strategische plannen op stedenbouwkundige schaal. Via methodes van *research by design* kunnen we vernieuwing tot stand brengen

en tot een beter begrip komen van de ruimtelijke uitdagingen in het Gewest.

In het natraject moeten we meer investeren in de opvolging van de vlotte uitwerking van wedstrijdprojecten tot een volwaardig ontwerp. Via het systeem van een kwaliteitskamer kunnen we proactief werken aan een betere kwaliteit van de bouwaanvragen.

De bouwmeester kan kwaliteitszorg bieden aan alle projecten die door publieke en private opdrachtgevers op het grondgebied van het Brussels Gewest (of zelfs daarbuiten) op het getouw worden gezet, zodra ze van ruimtelijk belang zijn voor de kwaliteit van de metropolitane stadsontwikkeling van Brussel.

INSTRUMENTEN

1. WEDSTRIJDPROCEDURES OPTIMALISEREN
2. KWALITEITSKAMER
3. RESEARCH BY DESIGN
4. COMMUNICATIE

INSTRUMENT

1. WEDSTRIJDPROCEDURES OPTIMALISEREN

Goed georganiseerde wedstrijden zijn een garantie op kwaliteit. Het instrument moet echter verder verfijnd worden op maat van de specifieke opdracht.

Het meest prominente instrument van de bouwmeester is de organisatie van procedures voor de keuze van een ontwerper of van een ontwerp ('wedstrijd'). De eerste bouwmeester en zijn cel hebben hiervoor een goede werkwijze vastgelegd. De drieledigheid van een 'goed programma, een goede procedure en een goed adviescomité' geeft de meeste kansen op een goed project. De gepubliceerde handboeken blijven gelden als basis voor de kwaliteitsstandaard van de procedures.

Toch zie ik mogelijkheden om de wedstrijdprocedures verder te optimaliseren. Volgende doelstellingen wil ik nastreven :

- Het versterken van de kwaliteitsambitie.
- De administratieve vereenvoudiging.
- De vermindering van de werklust, zowel voor de opdrachtgever als voor de kandidaten.
- De versnelling van de doorlooptijd.
- Het openstellen van wedstrijden naar meer en betere kandidaten.
- Een klimaat van vertrouwen scheppen door een transparantere communicatie naar de kandidaten.
- Een beheerste risicoanalyse in plaats van een juridisering als gevolg van angst voor beroepszaken.

Daarom stel ik voor om onder meer onderstaande mogelijkheden te onderzoeken, in samenspraak met diverse actoren zoals de Directie Lokale Overheidsopdrachten, de opdrachtgevers of de beroepssector :

- Akkoord over opgefriste typebestekken : Territoriaal Platform, Citydev, SLRB, BM, BE, Beliris, Stad Brussel...
- Akkoord over een consistente aanpak van de voogdij in het geval van gelijkaardige procedures : Directie Lokale Overheidsopdrachten.
- Uitwerken van typebestekken voor samenwerking met private partners.

- Wijk - en Stadsvernieuwingscontracten : gebruik van een typebestek 'pool' voor de deelopdrachten architectuur en publieke ruimte. Dit kan een oplossing zijn voor de stringente timing van de subsidiëring binnen de wijkcontracten (typebestek 'pool' kan opgelegd worden binnen de voorwaarden van subsidiëring).
- Pool : voor opdrachten van beperkt formaat die herhaaldelijk voorkomen. Een wedstrijdpool stelt via een concept van meervoudige raamovereenkomst een pool van verschillende ontwerpers samen voor een periode van circa vier jaar. In die periode kunnen rechtstreeks opdrachten gegund worden (tijdswinst want telkens zonder publicatie). Er blijft een brede keuze van ontwerpers voor elke opdrachtgever.
- Raamcontract met vervolgoopdrachten op afroep : voor stedenbouwkundige planning kan de aanstelling van een projectteam opties bevatten voor toekomstige uitvoeringsprojecten, haalbaarheidsstudies, enzovoort, die op afroep en dus zonder verbintenis kunnen bijbesteld worden tegen vooraf bepaalde tarieven (tijdswinst).
- Onderhandelingsprocedure zonder bekendmaking : voor kleine opdrachten met 3 - 5 kandidaten op uitnodiging. Invoeren van een oproep tot interesse om de opdracht publiekelijk open te stellen voor kandidaten, met het oog op transparantie, objectiviteit en het verbreden van de kandidaatstellingen (cf. nieuwsbrief bouwmeester).
- PPS, D&B, DBFM : invoeren van een vorm van terugkoppeling en onderhandeling tijdens de procedure zodat het eindresultaat dichter aanleunt bij de wensen van de opdrachtgever (cf. First Offer/BAFO ; concurrentiedialoog).
- Groepering van de goedkeuring door de regering van alle documenten van een aanbesteding (incl. aankondiging, bestek, programma of projectdefinitie, timing) en delegatie van tussenstappen in de procedure om herhaaldelijke agendering te voorkomen en tijd te besparen (momenteel bedraagt de verwerkingstijd door administratie en kabinet tot het tienvoudige van de tijd beschikbaar voor ontwerp).

INSTRUMENT

2. KWALITEITSKAMER

Ook wanneer er geen ontwerpwedstrijd plaatsvindt, kan de bouwmeester het verschil maken. Het opzetten van een kwaliteitskamer is hiertoe een beproefd instrument.

De meeste projecten in Brussel zijn niét het gevolg van een wedstrijdprocedure. Dat is een normale situatie: het gros van de bouwprojecten zijn immers private projecten. Anderzijds is het jammer dat bij zulke projecten de kwaliteitsambitie niet steeds vanaf de start in het project is ingebakken, zoals bij een wedstrijd wel het geval is.

Vaak start de discussie over de kwaliteit van een project pas na het indienen van de bouwaanvraag. Dat is geen goede gang van zaken, want op dat moment is er al veel tijd en geld geïnvesteerd in het project.

Daarom wil ik ook voor projecten zonder wedstrijdprocedure een methode van kwaliteitsverbetering met medewerking van de bouwmeester ontwikkelen die zo vroeg mogelijk in de ontwerpfase van het project plaatsvindt. De methode van een kwaliteitskamer is hiervoor een beproefde oplossing. In vele andere steden, denk aan Amsterdam, Antwerpen of Zürich, is die methode al meer dan tien jaar van toepassing.

De doelstellingen van een kwaliteitskamer zijn:

- Het stimuleren van de kwaliteit van projecten die in de voorbereiding van de opmaak van een bouwaanvraag zitten: vroeger dan het formele proces na de indiening
- Efficiënt en transparant concentreren van de verspreide contacten die zoals gebruikelijk in de voorbereiding van een bouwaanvraag met de overheid plaatsvinden: vaste beschikbaarheid door periodieke 14 - daagse zitting.
- Professionele dialoog organiseren tussen architecten/opdrachtgevers en overheid: open bespreking in plaats van ivoren-toren-mentaliteit.

- Gecoördineerd advies van de overheidsinstanties die het nauwst betrokken zijn bij de kwaliteitsbeoordeling: het Gewest spreekt uit één mond.

- Besparing van tijd en geld door anticiperend overleg en gecoördineerde werking: exit de carrousel van gewijzigde bouwaanvragen.

Ik stel voor de werking van een kwaliteitskamer evolutief uit te werken:

- Periodieke 14 - daagse zitting.

- Vaste kernleden: Kabinet Ruimtelijke Ordening, Directie Stedenbouw, Bouwmeester (d.i. de actoren die het meest rechtstreeks betrokken zijn bij de stedenbouwkundige beoordeling).

- Op vaste basis: schepen en administratie van de betrokken gemeente.

- Wanneer nodig volgens de inhoud van het project: andere betrokken (para)regionale actoren.

- Wanneer wenselijk in de toekomst: 2 - 4 vaste externe architect - deskundigen.

- Agendering op vraag van de kernleden op basis van strategisch belang (omvang, context, locatie, publieke betekenis...).

- Optimalisering van de interne organisatie (agendering, verslag, uitnodiging andere betrokkenen...).

INSTRUMENT

3. RESEARCH BY DESIGN

Sommige projecten vragen om een voorafgaand of meer fundamenteel onderzoek. Ontwerpend onderzoek kan helpen om het blikveld te openen en nieuwe ideeën te generen.

Velen beschouwen het ontwerp louter als een pad voor de uitvoering van een idee. Maar ontwerp is meer dan dat. Ontwerp kan ook ideeën produceren. Ontwerpend onderzoek (*research by design*) zorgt ervoor dat de juiste vragen tijdig worden gesteld en dat de contouren van een context, wedstrijdopdracht of stakeholder voldoende duidelijk zijn.

Explorerend ontwerpend onderzoek tast de toekomstige mogelijkheden van een site, programma of thema af. Ontwerpend onderzoek is daarom even belangrijk voor kwaliteitsvolle stadsontwikkeling als de gebruikelijke analyses die kennis en inzicht reveleren. De creatieve blik van een ontwerper wordt ingezet naast andere, meer klassieke vormen van onderzoek. Daarom kan bij de bouwmeester een cel *research by design* uitgebouwd worden. Dit beantwoordt aan de wens om de overheidsdiensten verder te emanciperen door niet altijd beroep te moeten doen op externe expertise en ook 'binnenhuis' ontwerpcapaciteit te ontwikkelen.

Ik stel voor *research by design* als ondersteunende methode uit te bouwen in aansluiting met de werking van de diensten van het Gewest en het Kanaalteam in het bijzonder, met als doelstellingen:

- Ontwerp positioneren als 'out of the box' element in het voorbereiden, uitwerken en beslissen van beleid.
- Begeleiden van de ontwerpprojecten door externe partijen door middel van reactief en proactief ontwerp.
- In beeld brengen van langere - termijnvisies voor ruimtelijke uitdagingen door middel van exploratief of prospectief ontwerp.

- Emancipatie van de overheidsdiensten door ontwerpvragestukken in eigen beheer te kunnen opnemen en als eerste aan zet te kunnen zijn met een ontwerpvisie in de discussie met externe partijen.
- Samenwerking en netwerking met andere initiatieven van ontwerpend onderzoek.

INSTRUMENT

4. COMMUNICATIE

Een goede en efficiënte communicatie naar zowel het vakpubliek als het brede publiek is noodzakelijk om de interesse voor stadsontwikkeling in Brussel in een stroomversnelling te brengen.

De bouwmeester heeft de taak gekregen om via culturele bewustmaking zowel het vakpubliek als het brede publiek te sensibiliseren voor architectuurkwaliteit. Als de zichtbaarheid van de bouwmeester vergroot, zal ook de bekendheid van het Brusselse beleid voor stadsontwikkeling toenemen. Brussel heeft een achterstand ten opzichte van de communicatie van de Cellule Architecture (Fédération Wallonie - Bruxelles) of de Vlaams Bouwmeester. Daarom is het wenselijk een sterke communicatie - en informatiestrategie uit te zetten die zich inpast binnen de globale aanpak op het vlak van city marketing door het Brussels Gewest.

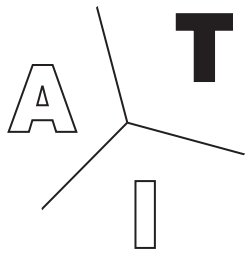
De doelstellingen zijn:

- Bewustmaking rond architectuur in het algemeen.
- Uitdragen van de kwaliteitsambities van de Brusselse stadsontwikkeling, zowel nationaal als internationaal.
- Inpassen in de gemeenschappelijke communicatie door het Brussels Gewest.
- Prioriteit van de communicatie gericht op het vakpubliek.

Ik stel voor onder meer volgende acties op te zetten:

- Uitbouw van de *newsletter* en de website van de bouwmeester, met een nieuw budget maar gekaderd binnen een overkoepelende structuur van het Gewest (in plaats van de autonome website in extern beheer 'bmabru'). In de eerste plaats gericht op een vakpubliek. De nieuwsbrief biedt een overzicht van komende aanbestedingen voor professionelen in Brussel en mengt dat met inhoudelijke berichtgeving over voorbije en lopende projecten en/of andere initiatieven.

- Een aantrekkelijk concept om het beleid van stadsontwikkeling meer te ontsluiten voor het publiek door een nieuwe onthaalplek in te richten (expo, debat, evenementen). Dit vergt een goed overdacht concept en een ruimtelijke inrichting die de ambities van het Gewest weerspiegelt.
- Overeenkomst met het architectuurtijdschrift A+ om in elk nummer een vaste rubriek over de Brusselse stadsontwikkeling op te nemen (zoals de bestaande rubrieken voor de Vlaams Bouwmeester en de Cellule Architecture).
- Meer gestructureerde organisatie van kennisuitwisseling met de vakgemeenschap en met opleidingsinstituten in het bijzonder. Vanuit intern overleg thema's of sites vastleggen die als verkennende studie relevant zijn voor eigen gebruik en daarom als preferentiële onderwerpen aangeboden worden aan de opleidingen die voorstellen om rond Brussel te werken.
- Een frisse aanpak voor internationale *networking* en informatie over het Brusselse stadsontwikkelingsbeleid.

THEMA'S

1. METROPOLITANE SCHAAL
2. PRODUCTIEVE STAD
3. (WOON)VERDICHTING MET NUANCES
4. MAXIMAX PUBLIEKE RUIMTE

THEMA

1. METROPOLITANE SCHAAL

Na de succesvolle periode van stadsvernieuwing op schaal van de wijk, is de tijd rijp voor schaalvergroting. Goede stadsontwikkeling bouwt aan een globale visie voor het hele territorium. Grote stedenbouwkundige figuren van gewestelijke schaal, zoals het Kanaal, spelen hierin een sleutelrol.

Na zijn oprichting in 1989 heeft het Brussels Gewest terecht eerst ingezet op de verbetering van de leefbaarheid van de wijken. Daaruit is de mooie traditie van de wijkcontracten ontstaan. De wijkcontracten demonstreren de kwaliteit van het lokale karakter van de Brusselse stadsontwikkeling. Ook al slaagt een wijkcontract erin om samenhang te brengen tussen zeer uiteenlopende projecten, toch blijven het in wezen punctuele ingrepen. Vandaag is het mogelijk een stap verder te zetten. Dankzij de opgebouwde knowhow van de wijkcontracten ligt een impact op een veel grotere schaal in het bereik.

Ik meen dat de stadsvernieuwing van Brussel op de schaal van het gehele territorium kan uitgewerkt worden. Hoewel Brussel een 'polycentrische' stad is, zijn er toch tal van grote stedenbouwkundige figuren die op de schaal van het Gewest werken, of zelfs tot daarbuiten. Zulke figuren van territoriaal belang die liggen te wachten op herontdekking, zijn het Kanaal, de Grote Ring, het Zoniënwood, de GEN - infrastructuur of het natuurlijk stelsel van Zenne en beekvalleien. Vandaag zijn dit nog 'latente' figuren. Ze zijn weliswaar aanwezig, maar ze blijven onderbenut en moeilijk leesbaar. Ik beschouw ze als de 'armatuur' van een samenhangend metropolitaan territorium. Ze hebben het potentieel om vanuit een overkoepelende visie beter aangewend te worden om de stad en haar bewoners te verbinden en te verenigen.

Zo kan de lineaire figuur van het Kanaal zorgen voor continuïteit, herkenbaarheid en levenskwaliteit van Drogenbos tot Vilvoorde. In plaats van een barrière dwars door de stad kan het Kanaal opnieuw een verbindende rol spelen in het Brusselse stadslandschap.

THEMA

2. PRODUCTIEVE STAD

De afgelopen decennia zijn veel *blue - collar* jobs uit Brussel verdwenen. Toch is er plaats voor maakeconomie in de stad. Welke ruimtelijke oplossingen kunnen we bedenken zodat wonen en werken in de stad kunnen samengaan?

In de Europese stadsvernieuwing van de voorbije twintig jaar gold de 'gemengde stad' als hét na te streven model. Maar hoe gemengd is die gemengde stad eigenlijk? Als we terugblikken op de verwezenlijkingen, zien we dat één functie systematisch uit de stad verdreven is: de (semi)industriële, producerende en logistieke bedrijvigheid. In onze steden is de productieve economie 'gedelocaliseerd', hetzij naar een KMO - zone in de rand, hetzij naar het andere eind van de geglobaliseerde wereld.

Inmiddels staat dit besef op de stedenbouwkundige agenda en ik sluit me daar ten volle bij aan. Brussel voorziet buitengewoon veel werkgelegenheid voor hoogopgeleiden, die evenwel vaak niet in de stad wonen. Daartegenover staat dat er in Brussel heel veel laagopgeleiden wonen zonder kansen op werk. Om die wanverhouding bij te sturen, zijn er zowel een *mental shift* als concrete oplossingen nodig. Bedrijven en ateliers, logistiek, onderhouds- en herstellingsactiviteiten houden het stedelijk metabolisme draaiende. We moeten leren om dit soort 'achterkant' opnieuw als een essentieel onderdeel van de stad te beschouwen, net als de voorzijde van bars, winkels en vastgoedontwikkeling die we gewoon zijn te prijzen als stedelijke renaissance.

Om te bewijzen dat de nieuwe maakeconomie kan ingebed worden in het stedelijk weefsel, hebben we nieuwe typologieën nodig die wonen en werken combineren. We hebben het eigenlijk verlerd hoe we dat in een stedelijk ontwerp succesvol kunnen vormgeven. Enkel door middel van voorbeelden kunnen we bedrijven en ontwikkelaars activeren om aan een nieuwe stedelijke mix bij te dragen.

THEMA

3. (WOON)VERDICHTING MET NUANCES

Verdichting ligt vandaag goed in de mond. Toch mogen we niet zomaar verdichten om te verdichten. Om de leefbaarheid van de stad te vrijwaren is een zorgvuldige dosering van verdichting noodzakelijk. Hoe sturen we de huidige verdichtingsgolf zodat ze niet enkel in kwantiteit maar ook in kwaliteit voldoet?

Brussel kent nog steeds stadsvlucht, en tegelijk groeit de bevolking. Die paradox toont dat de demografische evolutie bijzonder complex is. De noodzaak van verdichting, die zowat overal opgevoerd wordt ten gevolge van de demografische groei, vraagt dus dezelfde nuance. Zuinig ruimtegebruik mag dan een nastrevenswaardig doel zijn, toch mag men niet zomaar overal kiezen voor een maximale densiteit of bouwhoogte. Projectontwikkeling gebruikt het argument van de demografische groei soms om overdreven projecten goed te praten.

Ik pleit voor een genuanceerde opvatting over de noodzaak van verdichting, en dus om telkens te kiezen wanneer te matigen en waar voluit te gaan. Er is afweging nodig van elk verdichtingsproject ten opzichte van andere criteria die voor de levenskwaliteit van onze stedelijke omgeving belangrijk zijn. Hoge woningdichtheid moet afgewogen worden tegenover ruimtelijke kwaliteit, duurzame ontwikkeling en stedelijke leefbaarheid. De verdichte stad is op termijn een slechte stad als ze onaangename woningen creëert, als ze aan porositeit inboet, of als ze een hypotheek legt op toekomstige mogelijkheden.

Daarom moeten we onderzoek voeren naar nieuwe modellen van betaalbaar wonen. Dat kan bijvoorbeeld door een rationalisatie van de constructiewijze, maar ook door nieuwe vormen van wonen mogelijk te maken. Denk aan *cohousing*, waarbij bewoners bepaalde ruimtes gemeenschappelijk gebruiken, of juridisch-

financiële constructies zoals CLT, waar bewoners eigenaar zijn van hun woning maar niet van de grond. Niet alleen in de centrale stadswijken maar ook in de 20ste - eeuwse kroon van de stad moeten nieuwe woonvormen ingang vinden, die rekening houden met de context, maar in staat zijn de bevolkingsgroei op te vangen en tegelijkertijd de wijken een noodzakelijke update te geven.

THEMA

4. MAXIMAX PUBLIEKE RUIMTE

Meer mensen op minder oppervlakte hebben des te meer nood aan publieke ruimte. Om de levenskwaliteit van Brussel te waarborgen, zullen we dus genereus, efficiënt en innovatief moeten omspringen met de beschikbare ruimte.

De toename van de bebouwingsdichtheid in Brussel betekent dat er meer mensen op minder oppervlakte zullen moeten leven. Het logische gevolg daarvan is dat de nood aan publieke ruimte des te groter wordt. Wie kleiner woont, zal meer een beroep willen doen op publieke ruimte en voorzieningen buitenshuis. Bij een nieuwe woonwijk hoort dus meer dan ooit een nieuw park. De beschikbaarheid van groenruimtes bepaalt immers in sterke mate de levenskwaliteit van onze stad.

Ik pleit voor een stadsgroei waarin het gemeenschapsleven niet moet krimpen ten gevolge van een tekort aan plaats voor open ruimte en voorzieningen. Daarom is het nodig de publieke ruimte op alle vlakken aan te scherpen. De klassieke opdeling tussen publiek en privaat is in volle verandering. Een onderscheid tussen de 'eerste' publieke ruimte (de straten, pleinen, en parken) en de 'tweede' publieke ruimte (doorsteken, semi-toegankelijke binnengebieden, tussenzones, enzovoort) blijft fundamenteel nodig. We zullen de beschikbare ruimte ook moeten maximaliseren op het vlak van gebruikswaarde. Dat kan door een herverdeling tussen de verkeersmodi en een slimmere aanleg van infrastructuur. We kunnen de versnippering van de publieke ruimte tegengaan, kiezen voor een grotere maat of de verbinding naar andere plekken verbeteren.

Brussel telt tal van plaatsen met een hoge historische, symbolische of representatieve waarde. Veel van die plekken blijven echter onderbenut als recreatieve verblijfsruimte. We moeten opnieuw nadenken om de beschikbare ruimte te optimaliseren en onderbenutte plekken een meervoudig gebruik te geven.

